

Archeo-rapport 57

De opgraving in de Sint-Martinuskerk te Genoelselderen

Kessel-Lo, 2011
Studiebureau Archeologie bvba

Archeo-rapport 57

De opgraving in de Sint-Martinuskerk te Genoelselderen

Colofon

Archeo-rapport 57 De opgraving in de Sint-Martinuskerk te Genoelselderen
---

Opdrachtgever: Kerkfabriek Genoelselderen
Renotec NV

Projectleiding: Maarten Smeets

Uitvoering veldwerk: Maarten Smeets
Vanessa Vander Ginst
Michiel Steenhoudt

Auteur: Maarten Smeets

Foto's en tekeningen: Studiebureau Archeologie bvba (behalve figuren 1 t.e.m. 3)

Op alle teksten, foto's en tekeningen geldt een auteursrecht. Zonder voorafgaandelijke schriftelijke toestemming van Studiebureau Archeologie bvba mag niets uit deze uitgave worden vermenigvuldigd, bewerkt en/of openbaar gemaakt, hetzij door middel van webpublicatie, druk, fotokopie, microfilm of op welke andere wijze ook.

Studiebureau Archeologie bvba
Jozef Wautersstraat 6
3010 Kessel-Lo
www.studiebureau-archeologie.be
info@studiebureau-archeologie.be
tel: 0474/58.77.85
fax: 016/77.05.41

©2011, Studiebureau Archeologie bvba

Administratieve gegevens

Naam site:	Sint-Martinuskerk
Provincie:	Limburg
Gemeente:	Riemst
Deelgemeente:	Genoelselderen
Adres:	Onze-Lieve-Vrouwstraat
Kadastrale gegevens:	Afdeling 9, Sectie A, perceel 453b
Projectcode:	2010-226
Opdrachtgever:	Kerkfabriek Genoelselderen, Sint-Maartenstraat 16, 3770 Riemst Renotec NV, Acaciastraat 14c, 2440 Geel
Vergunningsnummer:	2010-226
Naam aanvrager:	Maarten Smeets
Aanvraagdatum:	16 juni 2010

Inhoudstafel

Inhoudstafel	p. 1
Hoofdstuk 1: Inleiding en situering	p. 2
Hoofdstuk 2: Historisch kader	p. 4
2.1 Genoelselderen	p. 4
2.2 De Sint-Martinuskerk	p. 4
2.2.1 Patrocinium	p. 4
2.2.2 Bouwgeschiedenis	p. 5
Hoofdstuk 3: Werkmethode	p. 7
Hoofdstuk 4: De resultaten van het archeologische onderzoek	p. 10
4.1 De romaanse kerkfase (fase 1A)	p. 10
4.2 Uitbreiding van de romaanse kerk (fase 1B)	p. 14
4.3 Het 17 ^{de} -eeuwse kerkgebouw (fase 2A)	p. 16
4.4 De verbouwingen van omstreeks 1870 (fase 2B)	p. 21
4.5 De zijbeuken uit 1926 (fase 2C)	p. 24
Hoofdstuk 5: Besluit	p. 25
Bibliografie	p. 26
Bijlagen	p. 27
Bijlage 1: Sporeninventaris	p. 28
Bijlage 2: Vondsteninventaris	p. 36
Bijlage 3: Fotoinventaris	p. 38
Bijlage 4: Opgravingsplannen	p. 39
Bijlage 5: Faseringsplannen	p. 41

Hoofdstuk 1 Inleiding en situering

Naar aanleiding van de aanleg van een vloerverwarming in de Sint-Martinuskerk te Genoelselderen legde ZOLAD+ een archeologisch onderzoek op voor de volledige oppervlakte van de kerk en tot op de maximale diepte van verstoring. Over de volledige oppervlakte van de kerk hielden de werken een verstoring in tot 40 cm onder het huidige vloerniveau. Langs de wanden diende een strook van 1 m breed 1 m diep uitgegraven te worden voor de verwarming.

Het onderzoek werd door hoofdaannemer Renotec NV toevertrouwd aan Studiebureau Archeologie bvba. De opgravingen startten op 9 juli 2010 en duurden tot 18 augustus 2010.

De Sint-Martinuskerk is gelegen aan de Onze-Lieve-Vrouwstraat (fig. 1), in het centrum van de deelgemeente Genoelselderen (gem. Riemst). Op de bodemkaart ligt het projectgebied binnen de bebouwde zones (OB), maar de onmiddellijke omgeving wordt gekenmerkt door droge leembodems (fig. 2).

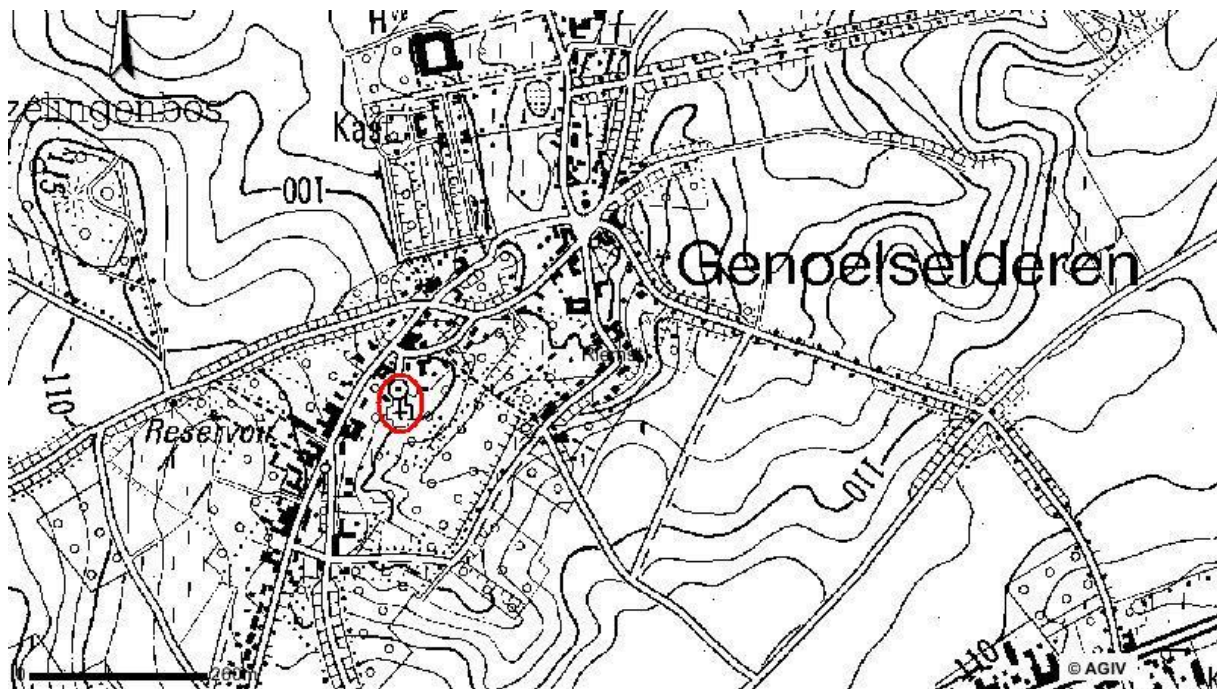

Fig. 1: Uittreksel uit de topografische kaart met aanduiding van het projectgebied.

In de Centrale Archeologische Inventaris (CAI) is de Sint-Martinuskerk gekend als vindplaats CAI 52030. In 2002 voerde het IAP onder leiding van Dirk Pauwels een beperkt archeologisch vooronderzoek uit in de kerk. Ter hoogte van de NW zuil werd een proefput van ca. 2,40 x 2 m ongeveer 40 cm diep uitgegraven. Hierbij werd een oost-west georiënteerde muur in silex aangetroffen. Ook twee andere noord-zuid georiënteerde muurfragmenten werden aangetroffen tegen de zuilbasis aan¹.

De overige vindplaatsen in de onmiddellijke omgeving van de Sint-Martinuskerk kunnen in het kader van dit onderzoek als minder relevant beschouwd worden.

¹ Creemers & Vanderhoeven 2006.

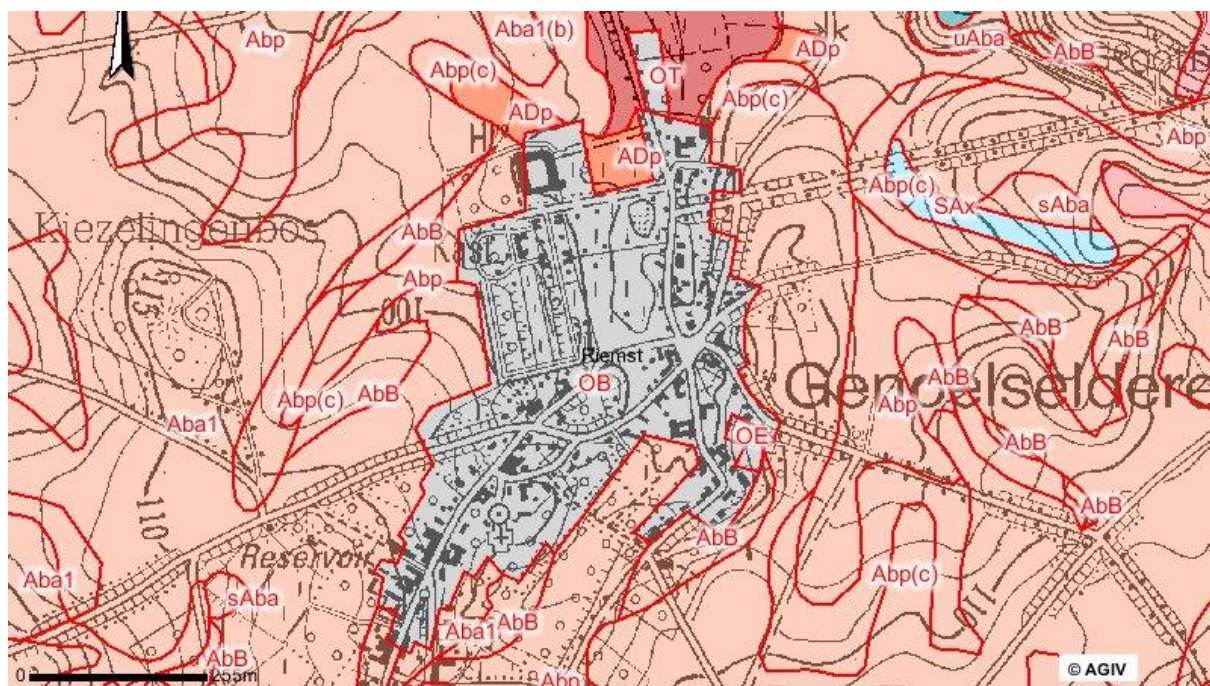

Fig. 2: Uittreksel uit de bodemkaart.

Hoofdstuk 2 Historisch kader

2.1 Genoelselderen²

De oudste bewoningssporen in Genoelselderen dateren uit de Romeinse periode, met onder andere sporen van een Romeinse villa en centuratio en een Romeinse tumulus. Hoewel gegevens over de vroege middeleeuwen ontbreken, is het interessant om te vermelden dat zich in de kerkchat merovingische ivoren dieptiekplaten bevonden. Archeologische resten (merovingische kapel) uit deze periode zijn dan ook niet uit te sluiten.

Genoelselderen vormde samen met 's-Herenelderen het oorspronkelijke domein Aldor, maar werd in de loop van de 12de-13de eeuw gesplitst. Genoelselderen wordt vernoemd naar de plaatselijke heer, Godenoel van Elderen. In deze periode moet er reeds een kerk gestaan hebben, aangezien er sprake is van een romaanse toren en een aantal romaanse kraagstenen met maskerkoppen en monstervoorstellingen in de huidige toren verwerkt zijn.

Tot 1366 is Genoelselderen een Loonse heerlijkheid die na het verdwijnen van het graafschap Loon overgaat naar het prinsbisdom Luik. Tot in 1718 blijft Genoelselderen in het bezit van de familie van Elderen. De heer van Genoelselderen bezat ook het patronaatsrecht en de tienden van de Sint-Martinusparochie.

Het dorp had eerst in 1678 en nogmaals in 1747 met de inkwartiering voor en na de slag van Lafelt te lijden onder plunderende Franse troepen.

2.2 De Sint-Martinuskerk

2.2.1 Patrocinium

Het patrocinium van de Sint-Martinuskerk, de heilige Martinus van Tours, verwijst naar de vroege middeleeuwen. Martinus van Tours (ca. 316-397) werd reeds tijdens zijn leven als een heilige vereerd, maar hij werd vooral bijzonder populair tijdens de vroege middeleeuwen.

Het leven van de heilige Martinus van Tours werd beschreven in talloze hagiografische bronnen. De grondslag voor alle latere levensbeschrijvingen wordt echter gevormd door Sulpitius Severus (ca. 360-ca.420) die in 397, onmiddellijk na de dood van Martinus, zijn *Vita Beati Martini* schreef en door Gregorius van Tours (538-591) met de *Libri IV de virtutibus sancti Martini* (rond 570).

Martinus werd geboren in 316 in Sabaria in Pannonië, in het huidige Hongarije. Zijn vader was tribuun in het Romeinse leger. Martinus werd voor zijn opvoeding en opleiding naar Pavia gestuurd. Op vijftienjarige leeftijd werd hij als soldaat opgenomen bij de ruiters van de Keizerlijke garde. Op achttienjarige leeftijd liet hij zich dopen. Het bekende verhaal van de bedelaar aan de stadspoort van Amiens die van Martinus de helft van zijn mantel krijgt, moet voor deze doop plaatsgevonden hebben. Hij verlaat het leger, werd een leerling van Hilarius van Poitiers en nam de functie van duivelbezweerder op. Rond 360 zou hij zich terugtrekken in een kluis te Ligugé bij Poitiers. Het was echter een woelige periode voor de kerk. Onder invloed van de Arianisten werd Hilarius verbannen, waarop ook Martinus de streek verliet. Eerst zou hij zijn ouders opzoeken om zich vervolgens kort in

---

² Schlusmans 1990: 9-10.

Italië op het eiland Gallinara te vestigen. Na de onderdrukking van het Arianisme door de Romeinse keizer keerde Martinus terug naar Frankrijk en werd in 371 tot bisschop van Tours gekozen. Opnieuw zou hij zich echter in een afgelegen kluis terugtrekken, ditmaal te Marmoutier bij Tours. In 397 overleed hij. De dag van zijn begrafenis, 11 november, werd zijn feestdag.

Vanuit de plaatsen waar Martinus zich gevestigd had, namelijk de twee door hem gestichte abdijen, Ligugé en Marmoutier, zou de evangelisatie in het toenmalige Gallië een nieuwe stimulans krijgen³. Op de plaats van zijn graf in Tours werd in het begin van de 5de eeuw een eerste kleine basilica gebouwd, die later vergroot werd tot de Sint-Martinusabdij. Deze werd een belangrijke cultusplaats⁴. De figuur van de heilige kende van oudsher een groot succes en bekleedt een bevoorrechte plaats in de heiligeniconografie. Zo werd hij reeds sedert de Merovingers als patroon van Frankrijk en van het Franse koningschap uitgeroepen. Sedert de 12de eeuw ontstonden bovendien Martinusbroederschappen die de heilige waren toegewijd en die zijn cultus hielpen verspreiden. Ook buiten Frankrijk kende de heilige een groot succes. Er werden vele patroonschappen aan de heilige toegekend. Zo is hij o.m. de beschermers van soldaten, reizigers en ruiters en patroon van vele hospitalen, alsook van kleermakers, wevers en bedelaars.

2.2.2 Bouwgeschiedenis⁵

De huidige Sint-Martinuskerk is een van oorsprong éénbeukige kerk die op het einde van de 17de eeuw door prinsbisschop Jean-Louis d'Elderen (1688-1694) werd gebouwd. Qua stijl leunde de kerk aan bij de Maasstijl van dat ogenblik.

Er zijn geen iconografische bronnen bekend die een zicht van de kerk geven. Op de Ferrariskaart (fig. 3) staat de kerk uiteraard wel afgebeeld.

De kerk werd in 1872 ingrijpend gerestaureerd en vergroot door J.H. Vanden Boorn. Teneinde de op stapel staande werken te kunnen financieren, werden in 1865 de merovingische ivoren diptiekplaten aan het Koninklijk Museum voor Oudheidkunde te Brussel verkocht.

De bestaande romaanse toren in silex en mergel, die dus al tot een oudere kerk behoort moet hebben, werd afgebroken en vervangen door een nieuwe toren in baksteen die zich westelijker bevond, waardoor het schip verlengd moest worden. Ook werd een nieuwe sacristie opgetrokken. De plantekeningen, waarnaar verwezen wordt in het restauratiedossier van de architect, zijn echter niet meer terug te vinden.

De conclusie van het bouwhistorisch onderzoek luidt dat enkel de oostkant van de originele opstand van de kerk nog uit de 17de eeuw dateert. Ook in het koor zijn geen duidelijke sporen van 17de-eeuwse afwerkingslagen aangetroffen. Het schip, transept en de toren dateren allen integraal uit 1872.

De zijbeuken, een doopkapel en een bergplaats aan de zuidkant van de toren werden in 1926 door M. Christaens toegevoegd (fig. 4).

³Keersmaekers 1985: 10.

⁴Thacker & Sharpe 2002: 26 en 193, Verbesselt, 129-130.

⁵Schlusmans 1991: 14-16. Zie ook bouwhistorische nota, ter beschikking gesteld door architect Michel Janssen.

Fig. 3: Uittreksel uit de Ferrariskaart.

Fig. 4: Zicht op de huidige kerk.

Voor de heraanleg van de vloer diende over de volledige oppervlakte van de kerk (inclusief de sacristie en de toren) de bodem tot op een diepte van 40 cm onder het huidige niveau afgegraven te worden. Langsheen de buitenmuren dienden sleuven van 1 m breed 1 m diep uitgegraven te worden voor de verwarming.

De diepte van dit eerste aangelegde vlak schommelde rond -20 cm onder het huidige vloerniveau. Doordat de archeologische uitgraving beperkt moest blijven tot -40 cm, werd een tweede vlak ongeveer op deze diepte aangelegd. De aanleg hiervan gebeurde manueel (fig. 6). Aangezien op verschillende plaatsen resten van een vloer in aangestampte leem werd aangetroffen, werd dit vloerniveau waar mogelijk gevolgd. Ook het tweede vlak werd volledig opgeschoond met schop, truweel en borstel, gefotografeerd, beschreven en manueel ingetekend op schaal 1/20.

Fig. 5: Zicht op het eerste archeologisch (afbraak)niveau in het schip van de kerk.

Fig. 6: Aanleg van vlak 2 in de laatste travee van de zuidelijke zijbeuk.

Al bij de aanleg van het tweede vlak waren op verschillende plaatsen min of meer rechthoekige verzakkingen waarneembaar (fig. 7). Dit waren deel opgevulde grafkuilen. Aangezien een stabiele ondergrond voor de geplande werken noodzakelijk was, werd echter ook de inhoud van deze grafkuilen door versterking bedreigd.

Daarom werd beslist om, waar nodig, de kuilen leeg te maken en de aanwezige resten vrij te leggen, te documenteren en te tekenen en ze vervolgens af te dekken met een folie, een laag zand en vervolgens gestabiliseerd zand. De aanwezige menselijke resten werden wel vrijgelegd, maar niet verwijderd. Andere vondsten (vooral metalen voorwerpen) werden wel ingezameld.

Een grafkelder met een bewaarde natuurstenen deksteen die deels onder het altaar en deels in het koor aanwezig was, kon wel volledig bewaard blijven en werd niet geopend.

Na de afwerking van de twee aangelegde vlakken, werden ook alle muren bemonsterd op mortel, steensoort en houtskool. Er was echter slechts een zeer beperkt aantal muren die houtskool opleverden. Aangezien er geen budget voor ¹⁴C-datering voorzien was, konden geen stalen ter datering opgestuurd worden.

Tot slot werden ook de sleuven langs de buitenmuren manueel uitgegraven. Waar nieuwe sporen werden aangetroffen, werden deze geregistreerd. Veel nieuwe gegevens leverde dit deel van het onderzoek echter niet op.

Fig. 7: Zicht op het tweede vlak in het schip van de kerk met centraal enkele verzakte graven.

Fig. 8: Sleuf langs de muur van de zuidelijke zijbeuk.

Hoofdstuk 4 De resultaten van het archeologische onderzoek

In het afgegraven bodemarchief van 40 cm onder het huidige vloerniveau werden de resten aangetroffen van vijf verschillende bouwfasen en bijhorende vloerniveaus (bijlagen 4 en 5). De oudste aangetroffen kerkfase (fase 1A) is een éénbeukig romaans zaalkerkje met een rechthoekig koor en aan de zuidkant een kleine uitsprong of transept. In een latere fase (fase 1B) werd aan de westzijde van deze kerk een toren toegevoegd.

In de 17de eeuw (fase 2A) vonden ingrijpende werken plaats waarbij behalve de westelijke toren een nieuwe kerk werd opgetrokken, ongeveer op de contouren van de romaanse kerk, maar met toevoeging van een transept en een iets groter koor.

Omstreeks 1870 werd de kerk verlengd (fase 2B) met één travee en werd de romaanse toren afgebroken en door een nieuwe, westelijker geplaatste toren vervangen. Het huidige uitzicht van de kerk werd bekomen in 1926 (fase 2C) door de toevoeging van twee zijbeuken, een nieuwe sacristie en een bergplaats aan de zuidkant van de toren.

Ondanks de geringe diepte die werd opgegraven (tot 40 cm diep), waren vooral in het schip en het koor van de kerk een aantal relevante sporen (vloeren in aangestampte leem) aanwezig. In de eerste travee van het schip waren een aantal recentere (19de-eeuwse) puinlagen aanwezig en ook in de beide zijbeuken werden weinig relevante grondsporen waargenomen.

Het aantreffen van begraving binnen de uit te graven zone was eerder beperkt. Toch werden een zestal graven verder onderzocht die zich dieper bevonden, maar door de impact van de werken toch verstoord zouden worden.

Behalve de reeds uitgegraven proefput, was het bodemarchief van de Sint-Martinuskerk te Genoelselderen niet meer verstoord gedurende ongeveer de laatste 100 jaar.

4.1 De romaanse kerkfase (fase 1A)

Hoewel de kerkschat merovingische ivoren diptiekplaten bevat, zijn er noch uit de merovingische noch uit de Karolingische periode sporen aangetroffen van een oudere kerk of kapel (vermoedelijk in houtbouw).

De oudste resten die werden aangetroffen gaan terug op een klein éénbeukig romaans zaalkerkje of kapel. Binnen de romaanse bouwkunst in het Maasland wordt een éénbeukige kerk met koor, absis en eventueel een toren als de eenvoudigste vorm beschouwd⁶.

Het schip van deze kerk of kapel was ongeveer 8,5 m lang en 5,5 m breed (binnenmaten) en omvat de eerste twee traveeën van het schip van de huidige kerk (fig. 9). Het iets smallere koor (fig. 10), met vermoedelijk een rechthoekige absis, bestond uit muurfragmenten 219 en 222 en was ongeveer 2,75 m lang en 2 m breed. In het verlengde van muur 219 werd een smaller muurfragment aangetroffen van de vermoedelijk rechthoekige absis, maar het verdere verloop ervan kon niet onderzocht worden doordat zich hier het huidige altaar bevond. Volgens Lemaire wordt de absis in het Maasland, in tegenstelling tot Duitsland, gekenmerkt door een recht koor in plaats van een halfond⁷.

⁶ Lemaire 1954: 174.

⁷ Lemaire 1954: 91.

Hoewel er zeker geen sprake kan zijn van een transept, is er wel een verspringing van ongeveer 40 cm van de zuidelijke muur in de eerste travee van het schip van de huidige kerk (fig. 11).

De muren van het schip waren tussen 65 en 80 cm dik terwijl die van het koor ongeveer 1,25 m dik waren, wat er op kan wijzen dat enkel het koor overwelfd was⁸. Alle muren werden opgebouwd uit onregelmatige silexknollen die met een gele zandige kalkmortel werden gemetseld. Onder andere muurfragmenten 43-50 (westelijke muur), 73-86 (noordelijke muur), 123-136 (zuidelijke muur) en 219-222 (oostelijke muur) zijn in deze eerste romaanse fase te plaatsen.

Bij het onderzoek van het recentere graf 184 kon worden vastgesteld dat de noordelijke muur tot ongeveer 80 cm onder het huidige vloerniveau bewaard was. Er kon tevens worden vastgesteld dat er zelfs een beperkt deel van het opgaand muurwerk van dit eerste gebouw bewaard was gebleven. Bij het onderzoek van voorgenoemd graf werd immers waargenomen dat boven het verstek van de muur ook een pleisterlaag fragmentair bewaard was gebleven waarop nog een rode afwerkingslaag aanwezig was (fig. 12).

Fig. 9: Zicht op de oorspronkelijke romaanse kerk.

Tegen de noordelijke muur werd een grote sterk uitgesleten trede (39 x 127 cm, spoor 80) in mergel aangetroffen en de sporen van een tweede verdwenen trede (spoor 175) waren nog zichtbaar (fig. 13). Het is niet helemaal zeker dat deze toegang oorspronkelijk is. Veel van de oorspronkelijke romaanse kerken hebben immers in het begin geen ingang door de aanwezigheid van een massieve toren, maar in het geval van Genoelselderen is dit niet het geval geweest en kan er dus toch een westelijke toegang geweest zijn⁹.

⁸ Lemaire 1954: 95.

⁹ Lemaire 1954: 90.

Fig. 10: Zicht op de resten van het romaanse koor.

Fig. 11: Zicht op de zuidelijke muur met de verspringing.

Fig. 12: Zicht op de noordelijke romaanse muur met aanduiding van het verstek (blauwe pijl) en het bewaarde pleisterwerk (rode omranding) met sporen van een rode afwerkingslaag.

Fig. 13: Zicht op de noordelijke romaanse muur met de trede in mergel.

4.2 Uitbreiding van de romaanse kerk (fase 1B)

In een latere fase werd tegen de westmuur van de éénbeukige romaanse kerk een rechthoekige toren (ca. 5,5 x 4 m) toegevoegd. Deze muren zijn ongeveer 120 cm dik, bestaan uit silexknollen en werden gemetseld met een veel hardere witte kalkmortel. Gezien de dikte van deze muren, kan verondersteld worden dat er een ton- of kruisgewelf voor de overspanning gebruikt werd. Zowel aan de noord- als de zuidkant werden telkens twee steunberen aangetroffen. De twee meest westelijke steunberen zijn met de torenmuur in verband gemetseld.

Er is een duidelijke bouwnaad zichtbaar tussen het oorspronkelijke zaalkerkje en de toren. Aan de zuidelijke muur is dit beeld enigszins vertroebeld doordat deze muur in de tweede travee in de 17de eeuw breder herbouwd wordt op dezelfde plaats (fig. 14). Aan de noordelijke muur is duidelijk de oorspronkelijke muur zichtbaar, met de aangebouwde toren en een toegevoegde steunbeer (fig. 15). Deze laatste zone werd tijdens het vooronderzoek reeds vrijgelegd.

Tussen het schip en de toren werd een deuropening van 2,15 m gemaakt. Aan beide kanten waren de muren 43 en 50 ter hoogte van deze opening afgewerkt met mergelblokken (muurresten 45 en 48). De nog aanwezige uitsparing was mogelijk onderdeel van een afsluiting tussen de kerk en de toren (fig. 16). De hogere verdiepingen van de toren moeten toegankelijk geweest zijn via een ladder vanuit de kerk, want sporen van een stenen wenteltrap of een in de muur ingewerkte rechte trap werden niet aangetroffen.

In de toren zelf werd geen vloerniveau aangetroffen. Ook andere relevante grondsporen bleken niet aanwezig te zijn.

Fig. 14: De verschillende bouwnaden aan de zuidelijke kerkmuur.

Fig. 15: De noordelijke muur met enerzijds de aangebouwde toren en anderzijds de toegevoegde steunbeer.

Fig. 16: Zicht op de toegangsdeur met aanduiding van de uitsparing.

Zoals reeds aangehaald in fase 1A werd tegen de noordelijke muur een grote sterk uitgesleten trede in mergel aangetroffen en de sporen van een tweede verdwenen trede waren nog zichtbaar (fig. 13). Vermoedelijk is deze toegang niet origineel, maar werd ze door het toevoegen van de westelijke toren noodzakelijk. In de meeste gevallen bevond de ingang zich immers niet in deze toren¹⁰.

Doordat de lemen vloer 180-183 tegen deze mergelblok is aangewerkt, en deze vloer op haar beurt overeen komt met het verstek van de funderingsmuur, moeten vloer en trap gelijktijdig zijn geweest. In deze lemen vloer werden centraal voor het huidige koor twee kleine vierkante uitsparingen (ca. 10 x 12 cm) mee afgewerkt in de lemen vloer. De precieze functie is onduidelijk maar kunnen mogelijk staanders (bij een begrafenis) bevat hebben.

4.3 Het 17de eeuwse kerkgebouw (fase 2A)

In het laatste kwart van de 17de eeuw werd onder prinsbisschop Jean-Louis d'Elderen (1688-1694) de romaanse kerk vervangen, met uitzondering van de romaanse toren, door een nieuw gebouw dat qua stijl aanleunde bij de kerken in de Maasstijl van dat ogenblik¹¹.

Deze nieuwe kerk komt precies op de contouren van de oude kerk te liggen en bestaat uit een schip, een transept en een koor met halfronde absis (fig. 17). De muren 109 (zuidelijke muur schip) en 112 (westelijke muur transept) staan met elkaar in verband, waardoor het zeker is dat het transept geen latere toevoeging is. De bestaande romaanse toren blijft behouden. Uiteraard is het niet mogelijk op basis van het archeologisch onderzoek eventuele aanpassingen aan deze toren te bewijzen.

Fig. 17: Zicht op het nog originele 17de-eeuwse koor.

¹⁰ Lemaire 1954: 90.

¹¹ Schlusmans 1991: 14.

Verschillende delen van de oude romaanse funderingen worden ingewerkt in de nieuwe muren. Deze nieuwe funderingen zijn breder (tussen 100 en 120 cm) dan de romaanse en bestaan vooral uit onregelmatige brokken mergel en baksteen. Vooral aan de zuidzijde is een groot deel van de romaanse fundering hierdoor niet meer vrij komen te liggen tijdens het onderzoek. Ook de zuidelijke steunbeer van de toren werd hierbij aangepast (fig. 18).

Zoals reeds gesuggereerd in de bouwhistorische nota van de kerk, is van het huidige uitzicht van de kerk enkel de oostkant (het koor) nog origineel uit de 17de eeuw. Latere verbouwingen hebben immers het schip, het transept en de toren nog grondig van uitzicht doen veranderen.

Deels voor en deels onder het altaar bevond zich een grote bakstenen grafkelder waarop nog een grote deksteen in blauwe steen aanwezig was (fig. 19). Mogelijk was deze deksteen oorspronkelijk deel van een altaar, want aan twee zijden is de steen afgerond. Doordat de deksteen bewaard kon blijven, was behoud in situ mogelijk en werd de grafkelder dan ook niet geopend. Door een smalle spleet kon met een vouwmeter wel worden vastgesteld dat er zich een ruimte van ongeveer 1,5 m diep onder de deksteen bevond.

Fig. 18: Zicht op de 17de-eeuwse funderingen van de nieuwe kerk.

In het schip van de kerk werden in totaal 8 verzakkingen (fig. 7 en 11) waargenomen die wezen op de aanwezigheid van graven. Omwille van de stabiliteit van de nieuwe vloer werd besloten zes van deze graven leeg te maken tot het niveau van de begraving, om vervolgens een registratie te doen van het graf en dit daarna te vullen met gewoon zand en daarna gestabiliseerd zand.

De graven doorsnijden de romaanse vloer 180-183 en moeten dus recenter gedateerd worden. In de vulling boven deze graven werd in beperkte mate postmiddeleeuws aardewerk aangetroffen.

Fig. 19: Zicht op de bewaarde grafkelder met deksteen in blauwe hardsteen.

Doordat de aangetroffen skeletten niet gelicht werden, was later fysisch antropologisch onderzoek niet mogelijk. De bevindingen over de begraafing zijn dan ook beperkt tot de algemene vaststellingen tijdens het veldwerk.

De bewaringstoestand van de meeste skeletten was matig tot slecht. Dit betekende dat voornamelijk de grotere beenderen nog aanwezig waren, terwijl vooral de ribben, wervels, handen en voeten ontbraken, hoewel de skeletten duidelijk nog in anatomisch verband lagen.

Graf 184 (fig. 20), dat ongeveer 2m20 lang was, bevatte de resten van een skelet met het hoofd in het westen. Tegen de oostelijke kant bevonden zich een aantal losse beenderfragmenten van minstens twee andere skeletten, zodat het duidelijk is dat het graf voor meerdere begravingen gebruikt werd en dat de oudere resten telkens in een hoek werden geschoven. Van het laatste graf kon worden vastgesteld dat de kist 183 cm x 44 cm was. Op regelmatige afstand (ongeveer 35-40 cm) werden ook de gesmede nagels met vierkante kap van de kist nog opgegraven.

Het skelet lag uitgestrekt, met de armen die op het bekken lagen en vermoedelijk gevouwen handen.

Graven 186 en 188 lagen naast elkaar (fig. 21). Beide skeletten zijn zeer slecht bewaard. Het skelet in graf 186 is met het hoofd naar het oosten begraven, wat wijst op de begraafing van een geestelijke. In dit graf werden onder andere een ijzeren beslag (mogelijk van een boek) ter hoogte van de borst en een riem met koperbeslag opgegraven (fig. 22). Het skelet in graf 188 is met het hoofd naar het westen gericht.

Van beide begravingen, met gevouwen handen op het bekken, kon de kist gereconstrueerd worden (170 x 37 cm voor graf 186 en 181 x 44 cm voor graf 188).

Fig. 20: Zicht op graf 184.

Fig. 21: Zicht op graven 186 en 188.

Fig. 22: De metalen vondsten uit graf 186.

Graven 175 en 243 bevatten de resten van twee skeletten die met het hoofd naar het westen gericht waren. De skeletresten van graf 175 waren vrij goed bewaard, terwijl van graf 243 enkel de schedel, de armen en het bekken bewaard was. Beide graven werden net onder het bekken doorsneden door twee niet onderzocht graven (170 en 173).

In graf 167 werden de zeer fragmentair en deels verstoorte resten van een skelet aangetroffen dat met het hoofd oostwaarts was gericht. Net zoals in graf 186 moet hier een geestelijke begraven zijn.

4.4 De verbouwing van omstreeks 1870 (fase 2B)

Omstreeks 1870 vonden ingrijpende werken plaats. De bestaande romaanse toren werd afgebroken en vervangen door een nieuwe toren in baksteen die zich westelijker bevond, waardoor het schip van de kerk verlengd kon worden. Ook werd een nieuwe sacristie opgetrokken.

Binnen de opgraving kon enkel de afbraak van de toren worden vastgesteld. Boven op de oude fundering van de toren werd een nieuwe muur in baksteen gebouwd en het zijn de negatieve afdrukken van deze stenen die tijdens het vooronderzoek verkeerdelijk als restant van een vloer werden geïnterpreteerd (fig. 23).

Aan de noordkant van de kerk werd mogelijk in deze fase, maar mogelijk ook eerder, een kleine bakstenen constructie (2 m lang, sporen 59 en 69) toegevoegd. Bij de bouw van de latere zijbeuken werd de noordelijke muur ervan weggebroken (fig. 24).

Andere sporen, zowel in de kerk als in de nieuwe toren, het koor en de nieuwe sacristie (fig. 25), kunnen niet in verband worden gebracht met deze fase. Mogelijk is de centrale versterking in het schip (sporen 101-182) te wijten aan de uitgevoerde werken, al kan deze versterking ook in de latere fase 2C gebeurd zijn.

Fig. 23: Zicht op de afgebroken torenmuur met de negatieve afdruk van de bakstenen die verdwenen bij de verbreding van de kerk in 1926.

Fig. 24: Zicht op de bakstenen constructie aan de noordzijde van de kerk.

Fig. 25: Zicht op het opgravingsvlak in de nieuwe sacristie.

Fig. 26: Zicht op de noordelijke zijbeukmuur met insteek.

4.5 De zijbeuken uit 1926 (fase 2C)

De zijbeuken, een doopkapel en een bergplaats aan de zuidkant van de toren werden in 1926 toegevoegd. Uiteraard kan het wegbreken van de oude muren van de éénbeukige kerk in het opgravingsvlak vastgesteld worden. Onder andere op de afgebroken muren van de toren zijn ook de negatieve sporen van de bakstenen (uitgebroken nieuwe bakstenen muur uit 1870) nog te zien (fig. 23).

Zowel van de noordelijke als de zuidelijke muren van de beide zijbeuken is de insteek te zien (fig. 26). Ook aan de nieuwe zuilen in de kerk worden bakstenen verstevigingen aangebracht.

Het beperkte schervenmateriaal dat in de zijbeuken werd aangetroffen is in de 19de-20ste eeuw te dateren (Bijlage 2).

Hoofdstuk 5   Besluit

Conform art. 4 § 2 van het *Decreet houdende Bescherming van het Archeologisch Patrimonium* van 30 juni 1993 (B.S. 15.09.1993), gewijzigd bij decreet van 18 mei 1999 (B.S. 08.06.1999), 28 februari 2003 (B.S. 24.03.2003) en 10 maart 2006 (B.S. 7.6.2006) zijn de eigenaar en de gebruiker ertoe gehouden de archeologische monumenten die zich op hun gronden bevinden te bewaren en te beschermen en ze voor beschadiging en vernieling te behoeden.

In het kader van restauratiewerken en de aanleg van een vloerverwarming in de parochiekerk Sint-Martinus van Genoelselderen, legde ZOLAD+ een archeologisch onderzoek op. Hierbij diende de volledige kerk voorafgaand aan de werkzaamheden verdiept te worden tot op de diepte van de verstoring door de aanleg van de verwarming.

Uiteraard kan voor de geschiedenis van de kerk maar uitspraak gedaan worden over de vondsten in de bovenste 40 cm. Uitspraken over een eventuele merovingische (te verwachten op basis van de merovingische ivoren diptiekplaten in de kerkschat) of andere voorloper kunnen niet gedaan worden. Er is nog een aanzienlijk pakket van het archeologische bodemarchief in situ bewaard gebleven.

In het afgegraven bodemarchief van ongeveer 40 cm onder het huidige vloerniveau, werden de resten aangetroffen van vijf verschillende bouwfases, die tot twee grote kerkfasen terug te brengen zijn. De oudste aangetroffen kerkfase is een eenbeukige romaanse kerk met een rechthoekig koor en aan de zuidkant een kleine verspringing in de muur (fase 1A). Van de absis bleef enkel de aanzet bewaard. In een latere fase werd aan de westzijde van deze kerk een toren toegevoegd (fase 1B). Van deze twee romaanse kerkfasen bleef één vloerniveau bewaard. Ook konden tegen de muur aan graf 184 resten van pleisterwerk en een rode afwerkingslaag vastgesteld worden.

In de 17de eeuw werd de kerk volledig vernieuwd door een bakstenen gebouw met koor en transept (fase 2A). Enkel de romaanse toren bleef bewaard. In totaal werden ook acht graven aangetroffen, waarvan er zes geregistreerd werden. Twee van deze graven bevatten de resten van geestelijken. Omstreeks 1870 werd de romaanse toren afgebroken en westelijker herbouwd in baksteen. Het schip van de kerk werd verlengd (fase 2B) en mogelijk werd in deze periode, maar mogelijk ook eerder, een kleine bakstenen constructie tegen de noordelijke gevel van het schip gebouwd. In 1926 werden de twee zijbeuken toegevoegd (fase 2C).

Bibliografie

CREEMERS G. & A. VANDERHOEVEN (RED.) 2006: Archeologische kroniek van Limburg, in: *Het oude land van Loon* 85, p. 137-182.

HARRIS E.C. 1979: *Principles of Archaeological Stratigraphy*, Londen.

HARRIS E.C. 1989: *Principles of Archaeological Stratigraphy*, 2de herziene editie, Londen.

KEERSMAEKERS K. 1985: St.-Martinus, een gotisch koor, een neogotische kerk. Bijdrage tot de geschiedenis van de St.-Martinuskerk. in: *Jubilate. Sint-Martinuskerk Duffel. 1486-1986*, Duffel.

KUBACH H.E. & A. VERBEECK 1989: *Romanische Baukunst an Rhein und Maas*, Architekturgeschichte und Kunstlandschaft 4, Berlijn.

LEMAIRE R. 1954: *De Romaanse bouwkunst in de Nederlanden*, Keurreeks van het Davidsfonds 54, Leuven.

MOENS J. & K. QUINTELIER 2010: De voorlopers van de Onze-Lieve-Vrouw Hemelvaartkerk te Hofstade (Aalst, prov. Oost-Vlaanderen). Archeologisch noodonderzoek en fysisch-antropologische studie, in: *Relicta* 6, Brussel, p. 41-68.

SCHLUSMANS F. 1991: *Inventaris van het cultuurbezit in België. Architectuur. 14n1: Provincie Limburg, arrondissement Tongeren, kantons Riemst-Tongeren*, Brussel.

THACKER A. & SHARPE R. 2002: *Local Saints and Local Churches in the Early Medieval West*, Oxford.

TOMAN R. (RED.) 1997: *L'art roman. Architecture. Sculpture. Peinture*, Keulen.

VANDER GINST V. & M. VANDENBRUAENE 2006: De Sint-Ermelindiskerk in Meldert (Hoegaarden, provincie Vlaams-Brabant), in: *Relicta* 2, Brussel, p. 119-151.

VERBESSELT J. 1950: *Het parochiewezen in Brabant tot het einde van de 13e eeuw. Boek I. De wording van de parochiën*, Zoutleeuw.

Bijlagen

Bijlage 1 Sporeninventaris

Onderstaande sporenlijst is een vereenvoudigde en verkorte samenvatting van de sporenformulieren die op het terrein werden ingevuld en als digitaal bestand beschikbaar zijn. Er werd gebruik gemaakt van de Harris-matrix¹².

In 1979 schreef Edward Harris het boek *Principles of Archaeological Stratigraphy*. De auteur reikte hierin een methode aan om archeologische sites met een (ingewikkelde) stratigrafie in een eenvoudige matrix neer te schrijven. Hierdoor kon op een relatief eenvoudige manier de evolutie in tijd op een site worden gevat.

Voor zijn matrix ging Harris uit van vier wetten van de archeologische stratigrafie die deels gebaseerd waren op gelijkaardige wetten in de geologie¹³.

De eerste wet is die van de superpositie (*Law of Superposition*). In een serie van lagen en raakvlakken zijn de bovenste lagen jonger en de onderste ouder, aangezien ieder van deze lagen en raakvlakken is ontstaan door het verwijderen van een oudere bestaande laag in de archeologische stratigrafie. De stratigrafische sequentie van archeologische sites wordt gemaakt door een analyse van de raakvlakken tussen de verschillende lagen.

De tweede wet is die van de originele horizontaliteit (*Law of Original Horizontality*). Iedere archeologische laag die in een ongeconsolideerde vorm wordt afgezet, streeft naar een horizontale positie. Lagen met een ander uitzicht zijn ofwel zo gedepositioneerd of liggen binnen de contouren van een oudere afbakening (bv. muren).

De derde wet is die van de originele continuïteit (*Law of Original Continuity*). Iedere archeologische laag of raakvlak wordt ofwel afgebakend door een oudere afbakening of loopt uit in een vederpunt. Daarom is iedere verticale rand van een laag of raakvlak ofwel het gevolg van een veregraving of erosie. De continuïteit moet verder gezocht worden en indien afwezig moet een verklaring gegeven worden voor haar afwezigheid. Hierdoor kunnen correlaties tussen nu verschillende delen van één originele laag gemaakt worden.

De laatste wet is die van de stratigrafische opvolging (*Law of Stratigraphical Succession*). De meeste archeologische sites hebben multi-lineaire stratigrafische sequenties die het resultaat zijn van de beperkte uitgestrektheid van de archeologische lagen en de aanwezigheid van opstaande strata (bv. muren) en andere raakvlakken. Hierdoor ontstaan nieuwe 'bassins' waarin zich een nieuwe stratigrafische sequentie vormt.

Een deel van een archeologische stratigrafie neemt haar plaats in de algemene stratigrafie van een site in vanaf de onderste lagen die boven het deel liggen en de bovenste lagen die onder het deel van de stratigrafie liggen en waarmee het fysiek contact heeft. Alle andere superpositionele relaties zijn voorts overbodig.

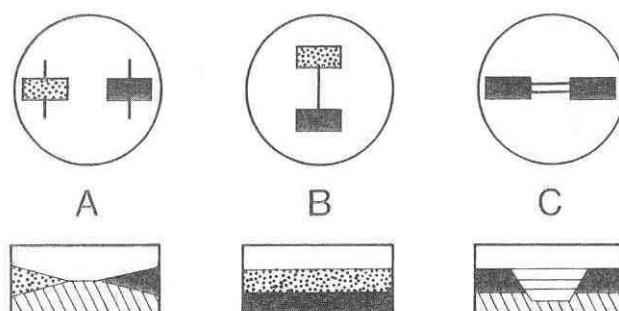
Bij het correct toepassen van deze wetten kan in een eenvoudige matrix de volledige stratigrafie van een site worden vervat. De opeenvolging van verschillende lagen kan slechts op drie verschillende manieren worden opgetekend. In het eerste geval hebben de verschillende lagen geen direct stratigrafisch verband (A), in het tweede geval is er een superpositie tussen de lagen (B) en in het derde geval zijn de lagen aan elkaar gecorreleerd (C)¹⁴.

---

¹² Harris 1979. Harris 1989.

¹³ Harris 1989: 29-34.

¹⁴ Harris 1989: 36 en fig. 9.

Naast de lagen zijn er ook twee mogelijke manier van raakvlakken (acties), de horizontale en de verticale¹⁵. De raakvlakken ontstaan bij het afbreken van een stratigrafie en creëren een nieuw oppervlak. De horizontale raakvlakken (*Horizontal feature interfaces, HFI*) worden geassocieerd met lagen in opstand en markeren het niveau tot waar deze lagen zijn afgebroken. Horizontale raakvlakken ontstaan dus als een muur wordt afgebroken of invalt. Bij de studie van (muur)archeologische sporen is dit een veelgebruikte techniek.

De verticale raakvlakken (*Vertical feature interfaces, VFI*) zijn het resultaat van het graven van gaten. Vaak wordt dit raakvlak mee geregistreerd als deel van de vulling van de put. Vaak worden zo verbanden gelegd tussen de lagen binnen de put en de omringende lagen, zonder rekening te houden met het originele raakvlak, de put zelf. Het is dus belangrijk voor een goede opbouw van de stratigrafie om de verschillende acties van een aparte nummer te voorzien (dus zowel het graven van de put als de latere lagen die de put uiteindelijk opvullen).

Nr.	Aard	Nr. vulling	Kleur	Samenstelling
1	Vloer			Bestaande vloer
2	Laag		Ge	Zandbed
3	VFI			
4	Laag		Ge	Zandvulling proefput
5	VFI	4		
6	Muur			BS en silex
7	HFI	6		
8	Laag		GeBr	Z en KM
9	VFI	8		
10	Laag		Br	Z, KM en BS
11	Laag		WiGe	Z en KM
12	VFI	10		
13	Muur			BS
14	Muur			BS
15	Laag		Ro-RoBr	Z en KM
16	VFI	15		
17	Laag		DBr	Z, BS en KM
18	Laag		RoBr	Z, BS en KM

¹⁵ Harris 1989:59-60.

19	VFI	18		
20	Muur			Mergel
21	HFI	20		
22	Laag		Wi-WiGe	KM
23	Muur			BS
24	HFI	23		
25	Muur			BS
26	HFI	25		
27	Laag		Br	Z en KM
28	Laag		Br-LBr	L
29	Laag		DBr	Z en KM
30	VFI	29		
31	Laag		WiGo	K en KM
32	VFI	31		
33	Laag		DBr	Z en KM
34	VFI	33		
35	Laag		DBr	Z, KM en BS
36	VFI	35		
37	Laag		WiGe	Z en KM
38	VFI	37		
39	Muur			BS
40	Muur			BS
41	Muur			Silex
42	HFI	41		
43	Muur			Silex
44	HFI	43		
45	Muur			Mergel
46	HFI	45		
47	Laag		Br-BrGr	Z, BS en KM
48	Muur			Mergel
49	HFI	48		
50	Muur			Silex
51	HFI	50		
52	Muur			Silex
53	HFI	52		
54	Laag		DGr	Z, KM, BS en le
55	VFI	54		
56	Muur			BS
57	Laag		DBr	Z en KM
58	VFI	57		
59	Muur			BS

60	HFI	59		
61	Laag		Br	L
62	VFI	61		
63	Laag		GeBr	Z en KM
64	VFI	63		
65	Laag		GEBr	Z, KM en BS
66	VFI	65		
67	Laag		GeBr	Z en KM
68	VFI	67		
69	Muur			BS
70	HFI	69		
71	Laag		GeBr-RoBr	Z, KM en BS
72	VFI	71		
73	Muur			Silex
74	HFI	73		
75	Laag		GeBr	KM
76	VFI	75		
77	Muur			Silex
78	HFI	77		
79	Laag		WiGe	KM
80	Muur			Mergel
81	Muur			BS
82	Muur			BS
83	HFI	82		
84	Muur			Silex
85	HFI	84		
86	Muur			Silex
87	HFI	86		
88	Laag		Br	Z, KM en BS
89	Muur			BS
90	Muur			Mergel
91	Muur			BS
92	Muur			BS
93	HFI	92		
94	Muur			BS en mergel
95	HFI	94		
96	Laag		Br	Z, BS, KM en lei
97	Laag		Ge	Z
98	VFI	97		
99	Laag		Br	Z, KM en BS
100	VFI	96		

101	Laag		Br-BrGr	Z en puin
102	VFI	101		
103	Laag		Br	Z, BS en KM
104	VFI	103		
105	Muur			Mergel
106	Muur			Mergel
107	Muur			Blauwe hardsteen
108	Muur			Mergel
109	Muur			Silex en BS
110	HFI	109		
111	Muur			BS
112	Muur			BS en silex
113	HFI	112		
114	Laag		GrBr	Z, BS en KM
115	Laag		RoBr	Z, BS, KM en HK
116	VFI	115		
117	Laag		GeBr	KM
118	VFI	117		
119	Laag		LBr	Z, KM en BS
120	VFI	119		
121	VFI	114		
122	VFI	96		
123	Muur			Mergel
124	HFI	123		
125	Muur			Mergel
126	Muur			Mergel
127	HFI	126		
128	Muur			BS
129	Muur			BS
130	Muur			BS
131	Muur			Mergel
132	HFI	131		
133	Laag		GeBr	Z en KM
134	VFI	133		
135	Laag		LBr	Z en KM
136	Muur			Silex
137	HFI	136		
138	Muur			BS
139	Muur			BS
140	Laag		GeBr	Z, KM en BS
141	Laag		Ge	KM, mergel, BS en lei

142	Laag		Br	Z, lei en BS
143	Laag		Br	Z, BS, KM en SK
144	Muur			BS
145	Muur			BS
146	Muur			BS en mergel
147	Vloer			Blauwe hardsteen
148	Muur			Mergel
149	Laag		Br	L, BS, KM en SK
150	Laag		Br-GrBr	L, BS en KM
151	Muur			BS en silex
152	HFI	151		
153	Muur			Silex
154	HFI	153		
155	Laag		Br	L en silex
156	Laag		Br-DBr	L, BS en KM
157	Laag		Ge-GeBr	Mergelbrokken
158	VFI	90		
159	Laag		Br	Z, BS en mergel
160	VFI	89		
161	Vloer		Br	L
162	Laag		Ge	KM en mergel
163	VFI	162		
164	Laag		Br	L en KM
165	VFI	164		
166	Laag		Br	L
167	VFI	166		
168	Laag		Br	L
169	VFI	168		
170	Laag		Br	L en KM
171	VFI	170		
172	Vloer		Br	L
173	Laag		Br	L
174	VFI	173		
175	Laag		Br	L
176	VFI	175		
177	Vloer		Wi	KM
178	Muur			Silex
179	HFI	178		
180	Vloer		Br	L
181	VFI	182		
182	Laag		Br-GrBr	L, BS en KM

183	Vloer		Br	L
184	Laag		Br	L
185	VFI	184		
186	Laag		Br	L
187	VFI	186		
188	Laag		Br	L
189	VFI	188		
190	Muur			Mergel
191	Muur			Silex
192	HFI	191		
193	Laag		Ge	KM
194	Muur			Mergel
195	Muur			Mergel
196	Muur			BS
197	Laag		Br-LBr	L en KM
198	Laag		DBr	L, KM en SK
199	VFI	198		
200	Laag		DBr	L, KM en lei
201	VFI	200		
202	Laag		DBr	L, KM en SK
203	VFI	202		
204	Laag		Br	L
205	VFI	204		
206	Laag		Br	L
207	VFI	206		
208	Laag		Br	L
209	VFI	208		
210	Laag		Br	L en mergel
211	VFI	210		
212	Laag		Br-Go	L, K, mergel en KM
213	VFI	212		
214	Laag			Natuursteen
215	Muur			Mergel
216	Muur			Mergel
217	Laag		LBr-Br	L, KM en BS
218	Laag		Br-GeBr	L, KM, BS en lei
219	Muur			Silex
220	Muur			Blauwe hardsteen
221	Laag		Br	L en KM
222	Muur			Silex
223	HFI	222		

224	Muur			Silex
225	Vloer			Blauwe hardsteen
226	Muur			Mergel
227	Muur			BS
228	Laag		RoBr	L en KM
229	Laag		Br	L
230	VFI	229		
231	Muur			BS
232	Muur			BS
233	Muur			Silex
234	HFI	233		
235	Altaar			
236	HFI	219		
237	HFI	227		
238	VFI	238		
239	Laag		Br	L
240	Laag		Br	L
241	VFI	242		
242	Laag		Br	L
243	Laag		Br	L
244	Laag		Ge	L, KM, BS en HK
245	Laag		Gr-Br	L, KM, BS en HK
246	Muur			BS
247	Muur			BS en silex
248	Vloer		Br	L
249	Vloer		Br	L
250	Vloer		Br	L
251	Muur			BS

Afkortingen:

D- donker
L- licht

K klei
L leem
Z zand

Br bruin
Ge geel
Go groen
Gr grijs
Ro rood
Wi wit
Zw zwart

BS baksteen
HK houtskool
KM kalkmortel
SK steenkool

Bijlage 2 Vondsteninventaris

Inv. Nr.	WP	Vlak	Spoor	Inhoud	Aantal
2010-226-01	1	1	10	Ceramiek	11
2010-226-02	1	1	10	Glas	33
2010-226-03	1	1	11	Ceramiek	19
2010-226-04	1	1	11	Glas	3
2010-226-05	1	1	17	Ceramiek	7
2010-226-06	1	1	17	Glas	4
2010-226-07	1	1	18	Ceramiek	2
2010-226-08	1	1	18	Glas	1
2010-226-09	1	1	29	Glas	24
2010-226-10	1	1	28	Ceramiek	2
2010-226-11	1	1	28	Kleipijp	2
2010-226-12	1	1	28	Glas	5
2010-226-13	1	1	47	Ceramiek	4
2010-226-14	1	1	47	Daktegel	2
2010-226-15	1	1	74	Ceramiek	4
2010-226-16	1	1	88	Ceramiek	3
2010-226-17	1	1	88	Tegel	2
2010-226-18	1	1	96	Ceramiek	27
2010-226-19	1	1	96	Tegel	12
2010-226-20	1	1	96	Daktegel	6
2010-226-21	1	1	99	Ceramiek	20
2010-226-22	1	1	99	Tegel	5
2010-226-23	1	1	99	Daktegel	1
2010-226-24	1	1	101	Ceramiek	3
2010-226-25	1	1	101	Kleipijp	1
2010-226-26	1	1	101	Tegel	1
2010-226-27	1	1	101	Daktegel	3
2010-226-28	1	1	101	Bouwelement	6
2010-226-29	1	1	103	Ceramiek	5
2010-226-30	1	1	135	Ceramiek	3
2010-226-31	1	1	135	Tegel	1
2010-226-32	1	2	166	Ceramiek	2
2010-226-33	1	2	168	Ceramiek	1
2010-226-34	1	2	175	Ceramiek	4
2010-226-35	1	2	175	Tegel	1
2010-226-36	1	2	182	Ceramiek	1
2010-226-37	1	2	186	Ceramiek	1
2010-226-38	1	2	188	Ceramiek	1

2010-226-39	3	1	218	Ceramiek	5
2010-226-40	3	1	218	Tegel	2
2010-226-41	1	1	11	Metaal	5
2010-226-42	1	1	17	Metaal	2
2010-226-43	1	1	47	Metaal	1
2010-226-44	1	1	96	Metaal	12
2010-226-45	1	1	99	Metaal	8
2010-226-46	1	1	101	Metaal	3
2010-226-47	1	1	103	Metaal	1
2010-226-48	1	1	135	Metaal	7
2010-226-49	2	1	141	Metaal	9
2010-226-50	2	1	143	Metaal	5
2010-226-51	1	2	175	Metaal	8
2010-226-52	1	2	184	Metaal	13
2010-226-53	1	2	186	Metaal	28
2010-226-54	1	2	186	Leder	1

Bijlage 3 Fotoinventaris

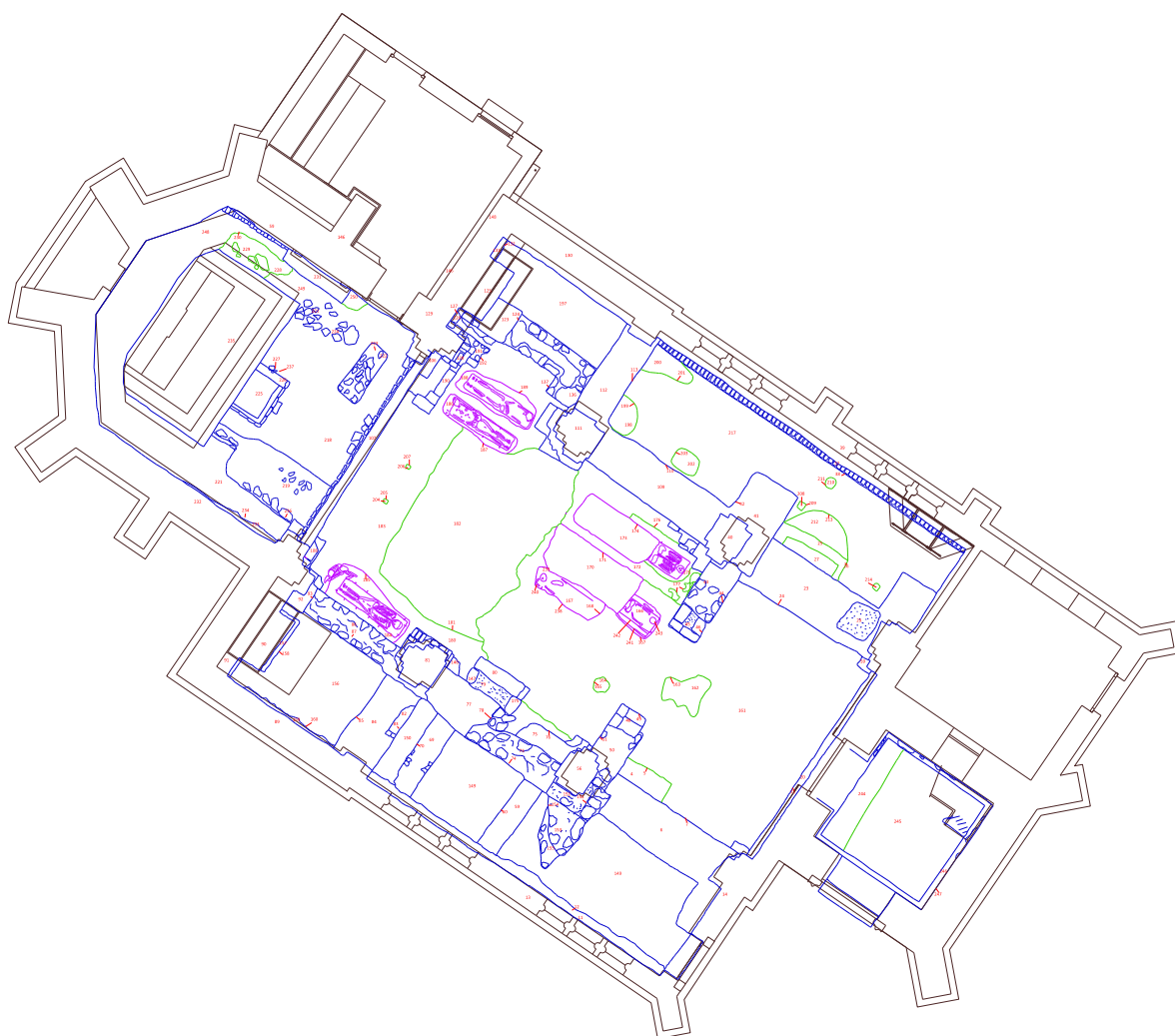
Vlak	Van	Tot
1	2010-226-0001	2010-226-0297
2	2010-226-0298	2010-226-0798
3	2010-226-0799	2010-226-1236

Bijlage 4 Opgravingsplannen

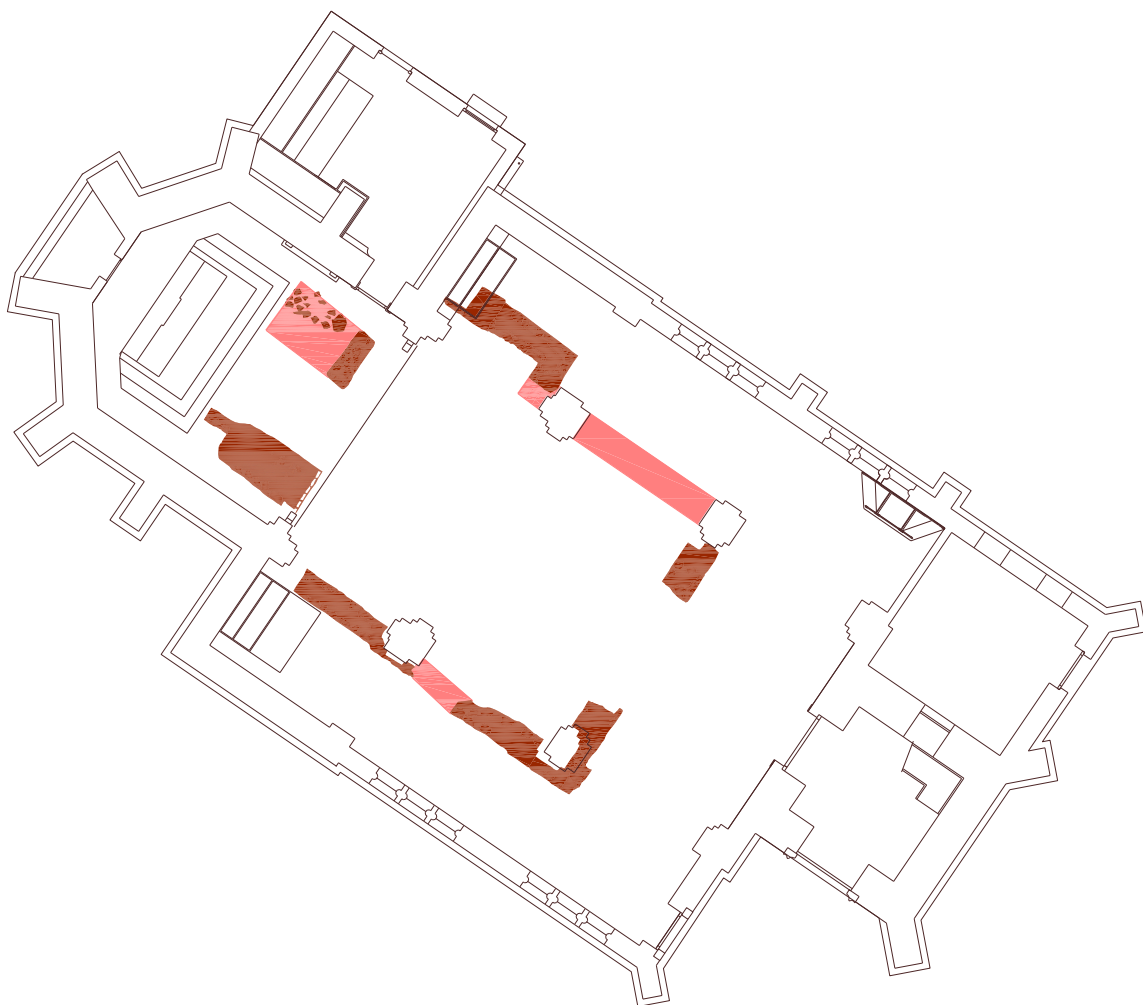
Vlak 1

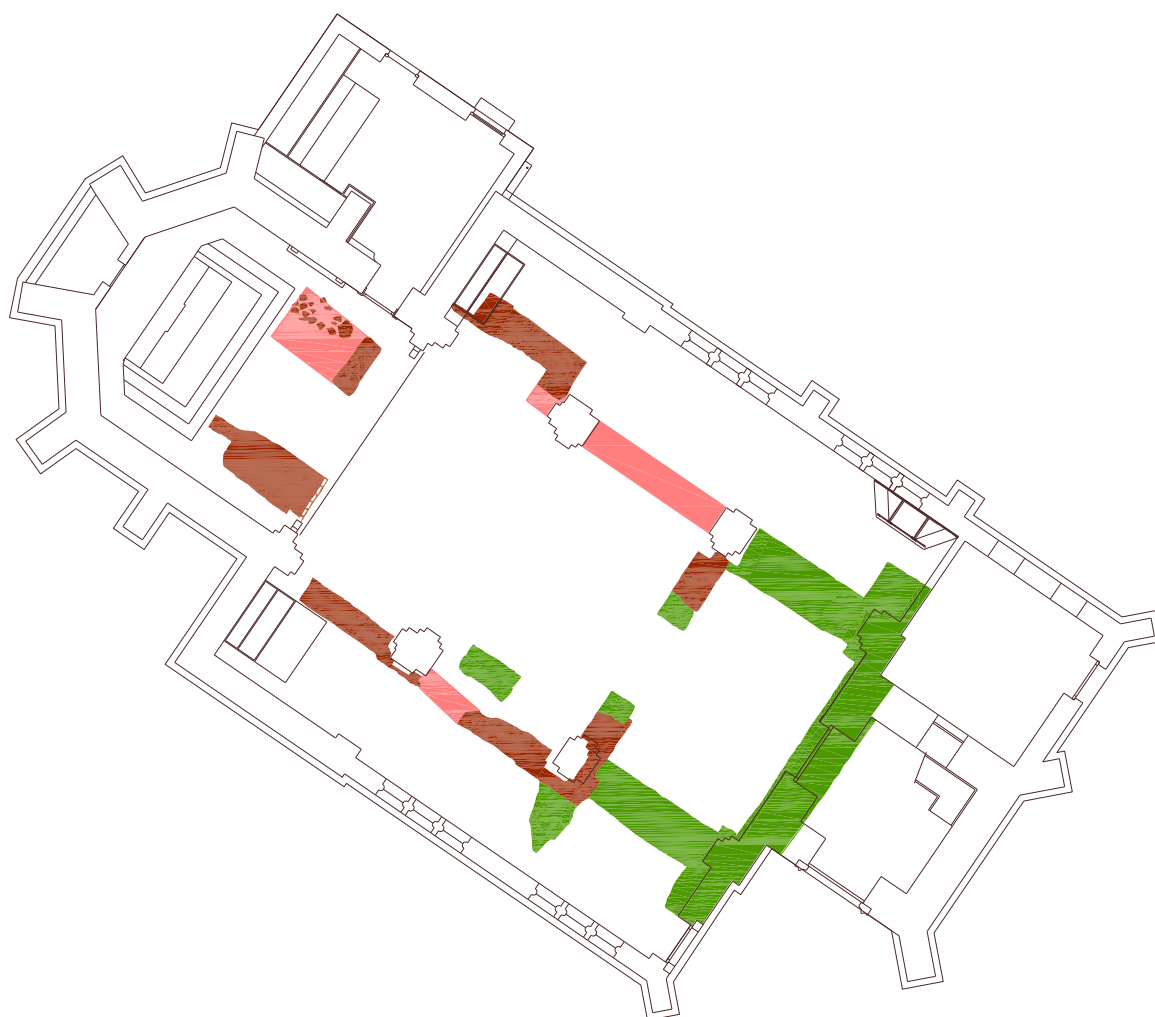

Vlak 2

Bijlage 5 Faseringsplannen

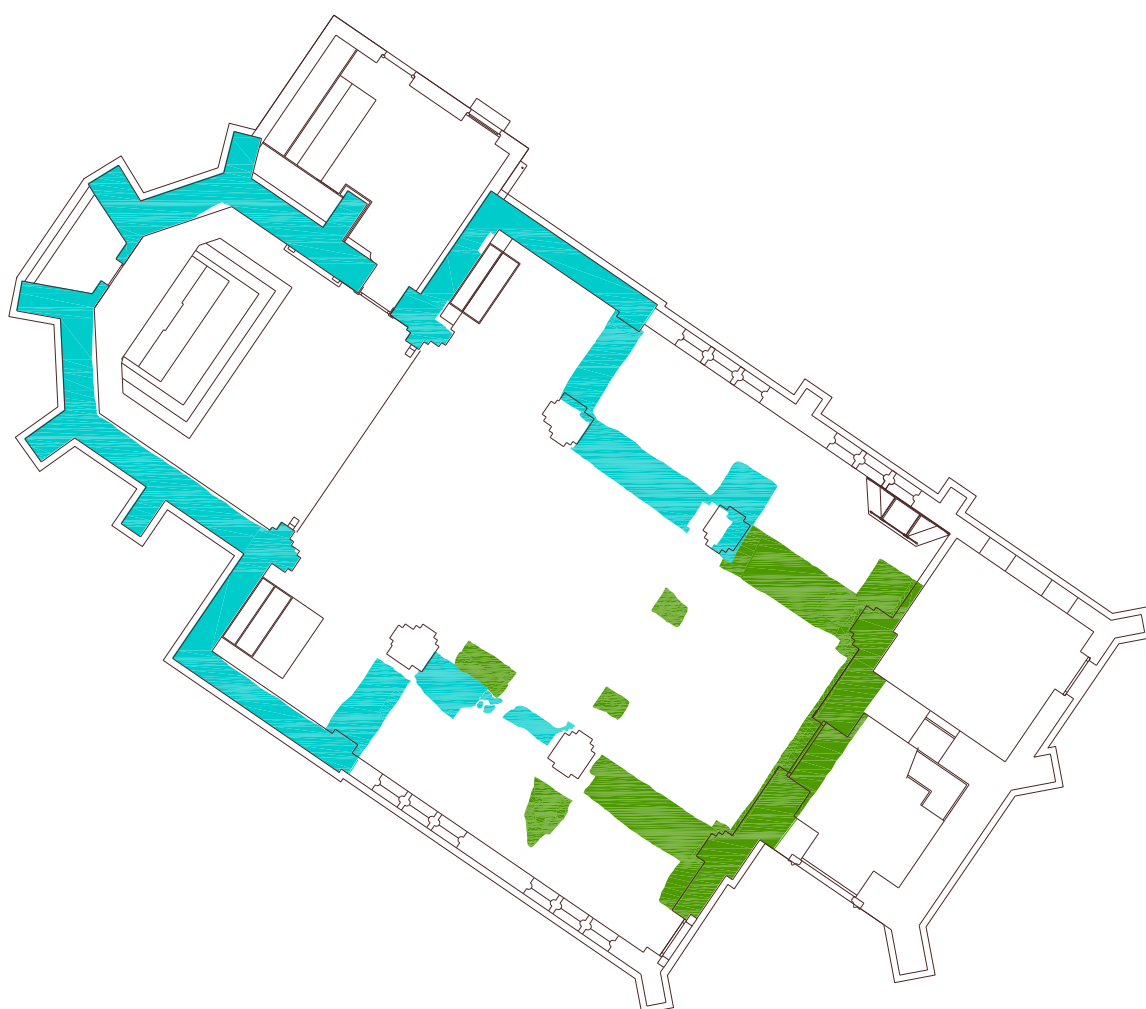

Fase 1A

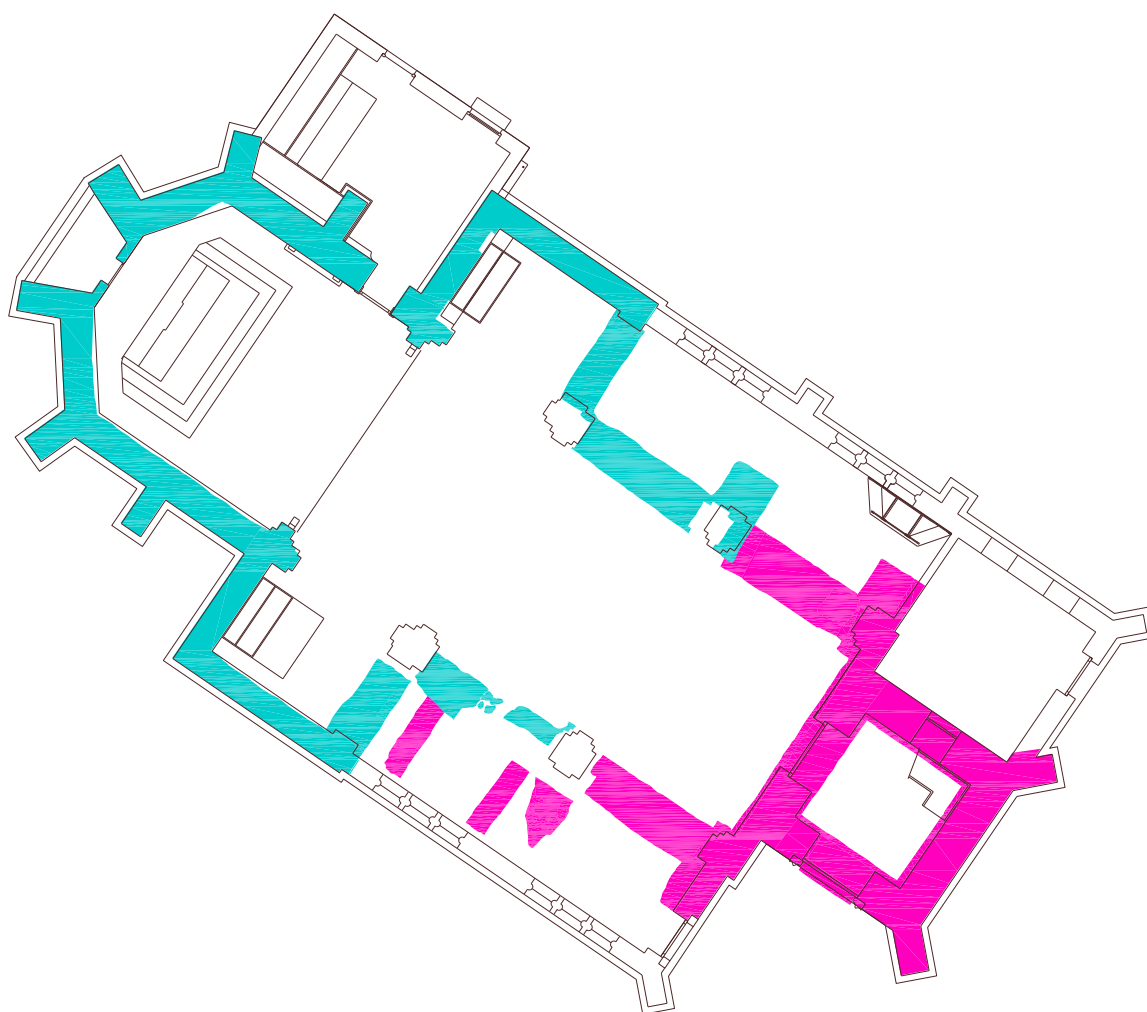

Fase 1B

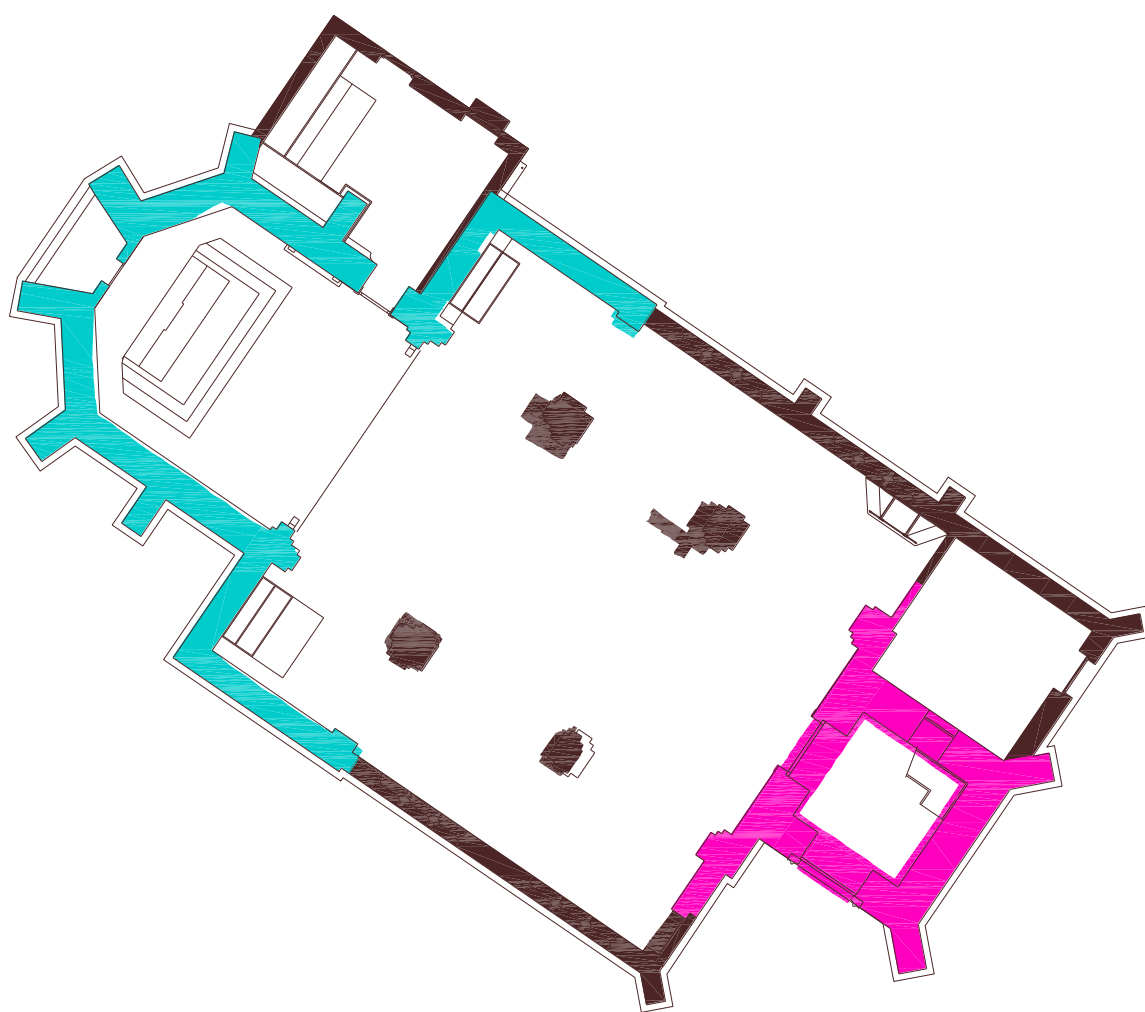

Fase 2A (einde 17de eeuw)

Fase 2B (omstreeks 1870)

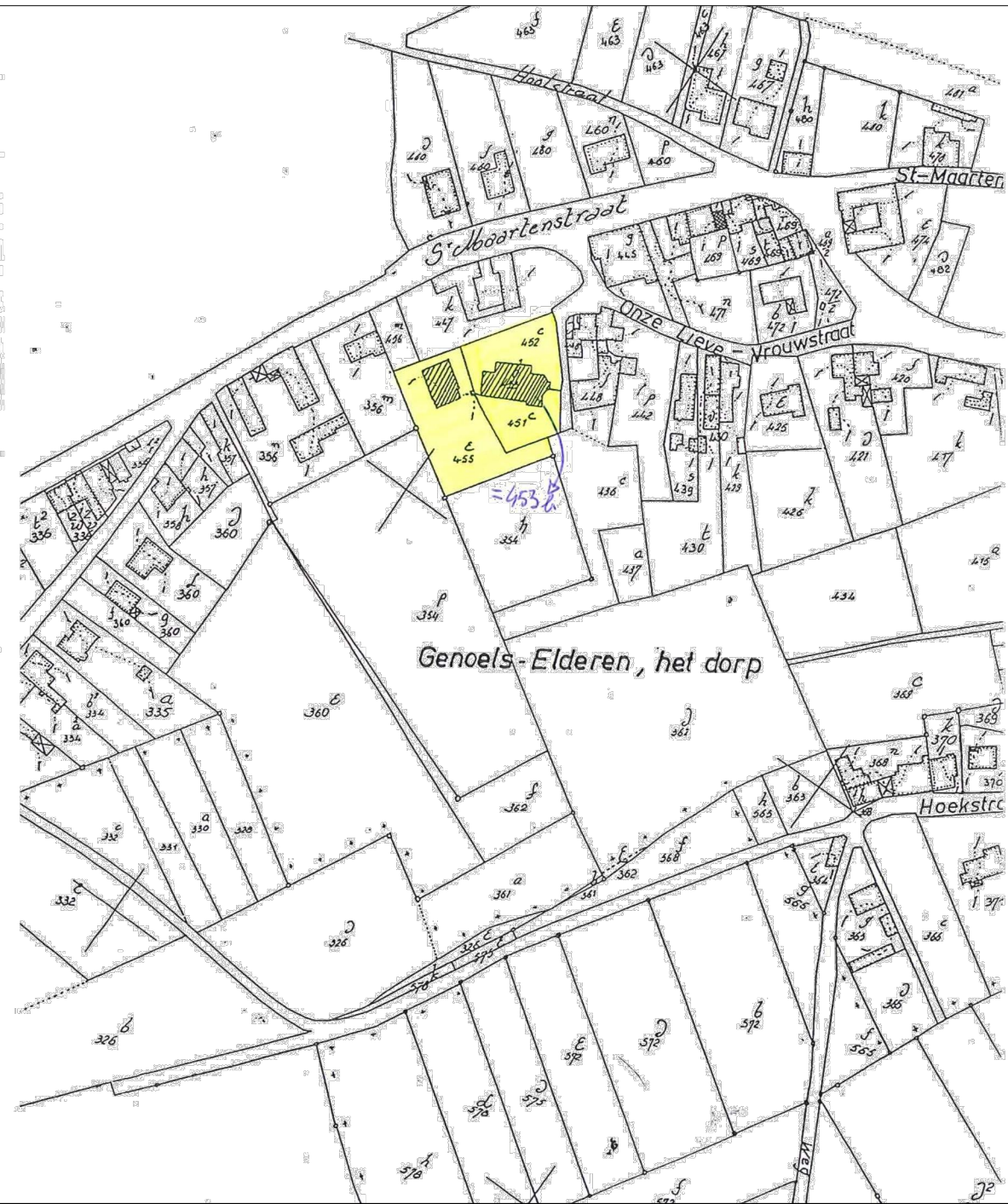
Fase 2C (1926)

Legende:

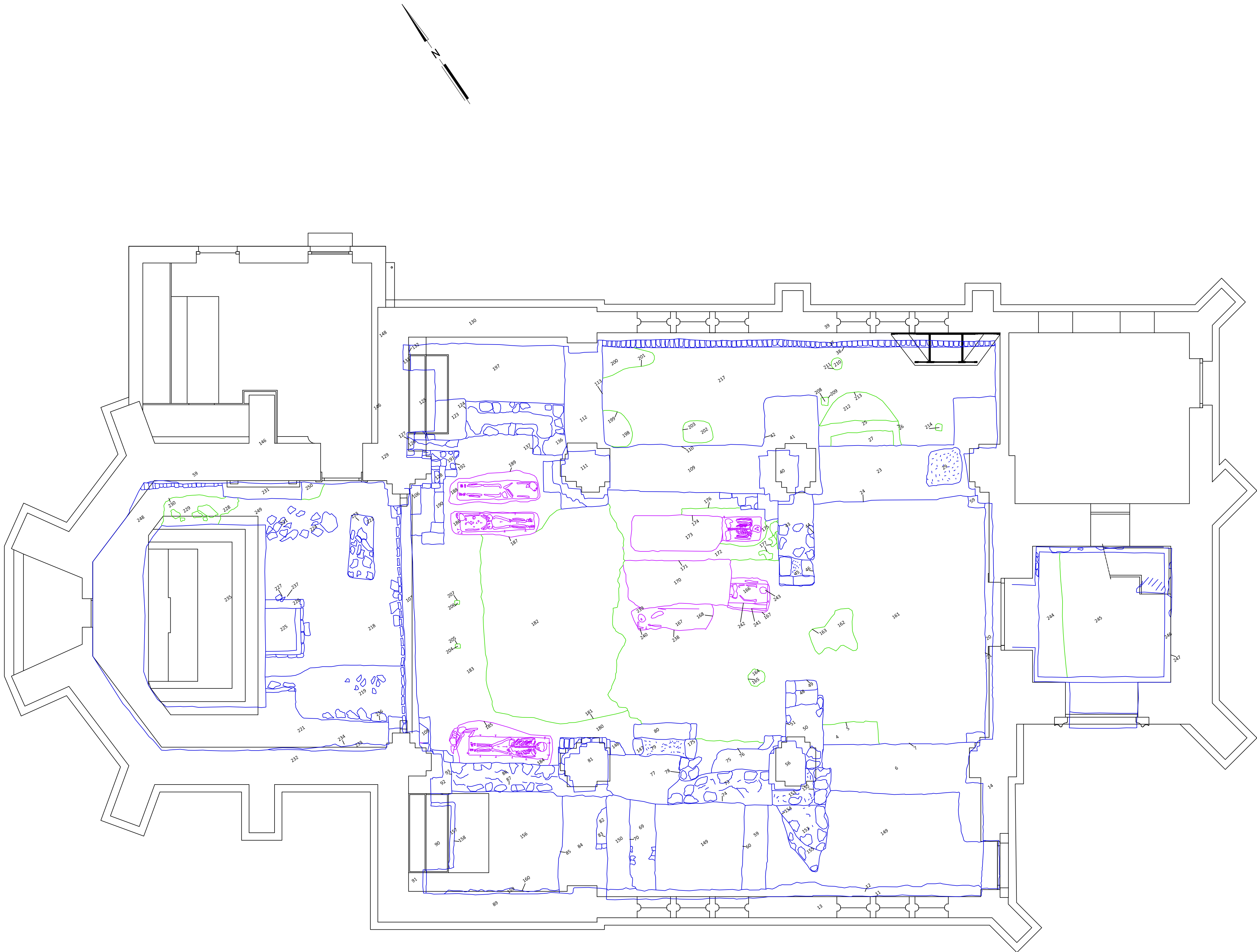
- Sporen
- Muren
- Contouren

De opgraving in de Sint-Martinuskerk te Genoelselderen
Vlak 1

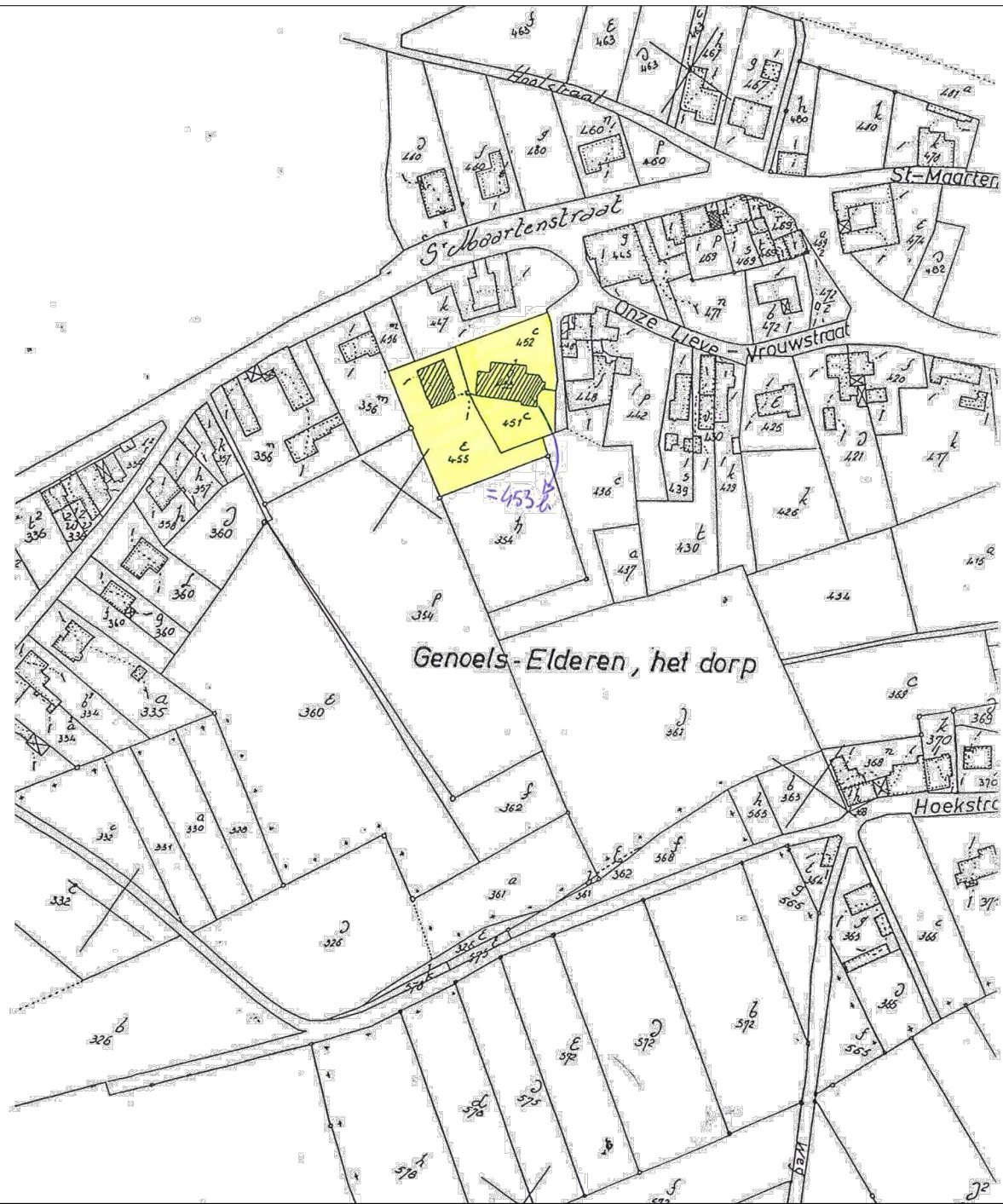
Opdrachtgevers:	Kerkfabriek Genoelselderen Renotec NV
Uitvoering:	Studiebureau Archeologie bvba Maarten Smeets Vanessa Vander Ginst Michiel Steenhoudt
Opmeting:	Maarten Smeets Michiel Steenhoudt
Datum:	Juli-augustus 2010
Schaal: 1/20	

Legende:

- Sporen
- Muren
- Begraving
- Contouren

De opgraving in de Sint-Martinuskerk te Genoelselderen
Vlak 2

Opdrachtgevers:	Kerkfabriek Genoelselderen Renotec NV		
Uitvoering:	Studiebureau Archeologie bvba Maarten Smeets Vanessa Vander Ginst Michiel Steenhoudt		
Opmeting:	Maarten Smeets Michiel Steenhoudt		
Datum:	Juli-augustus 2010		
Schaal: 1/20			2/2